

ФРАЗЕОЛОГІЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ БІПОЛЯРНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ (на матеріалі перської і української мов)

Охріменко М. А.

Київський національний лінгвістичний університет

Пропоновану статтю присвячено дослідженню фразеологічних одиниць на позначення біполярних емоцій людини, які входять до складу двох мікрополів “Здивування” і “Сміх”. Емоційні стани, які становлять ці субполя, характеризуються як бівалентні, тобто такі, що можуть виступати і як позитивні, і як негативні. Найбільший інтерес для дослідження становить семантичний аналіз вищезгаданих фразеологічних одиниць сучасних перської і української мов.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, емоції людини, біполярний емоційний стан, фразеосемантичне поле, ядро, периферійна зона.

Предлагаемая статья посвящена исследованию фразеологических единиц, которые обозначают биполярные эмоции человека, входящие в состав двух микрополей “Удивление” и “Смех”. Эмоциональные состояния, которые составляют эти микрополя, характеризуются как бивалентные, то есть способные выступать как положительные, и как отрицательные. Наибольший интерес для предлагаемого исследования составляет семантический анализ вышеупомянутых фразеологических единиц современных персидского и украинского языков.

Ключевые слова: фразеологическая единица, эмоции человека, биполярное эмоциональное состояние, фразеосемантическое поле, ядро, периферийная зона.

The submitted paper is dedicated to the study of phraseological units which denominate the bipolar human emotions that enter into the composition of two micro fields “Surprise” and “Laughter”. The emotional states referred to the micro fields are characterized as bivalent that implies ability to act either as positive or negative. The greatest interest for the suggested study is a semantic analysis of the above-mentioned phraseological units in modern Persian and Ukrainian.

Keywords: phraseological unit, human emotions, bipolar emotional state, phraseosemantic field, core, peripheral zone.

У вивченні лексичного аспекту позначення емоцій усе більшого визнання дістає точка зору, згідно з якою в мовленні практично кожна лексична одиниця так чи інакше пов’язана з емоціями і може бути вжита для вираження емоційного ставлення [17, с. 36]. Таку думку висловлює В. І. Шаховський, який уважає, що слово не лише виражає емоцію, різноманітні відтінки людських переживань, але й саме регулює емоційний стан та поведінку індивіда [20, с. 112]. Іншими словами, людське слово – це яскравий індикатор душевного стану мовця і сильний стимулятор його психологічної мобілізації [18, с. 5].

В українській мовознавчій науці проблема вивчення лексики на позначення афективної сфери особистості порівняно мало розроблена, деякі її аспекти розглядаються в дисертаційних дослідженнях або окремих статтях. Так, вивченню структурно-функціональної характеристики назв іменників зі спільним значенням “почуття, переживання” присвячена дисертація Л. І. Шахової [19], відсубстантивних прикметників із семою “емоційно-психічний стан” у діахронії – О. І. Артюх [2], концептуальному аналізу деяких груп негативних емоцій – Л. А. Антипенко [1]. Особливості фразеологічної номінації явищ внутрішнього життя людини розглядаються у працях М. В. Гамзюка [5], Н. М. Курикалової [9] та Е. М. Покровської [14]. Висвітленню внутрішньої форми назв емоцій в українській мові присвячене дисертаційне дослідження П. О. Селігея [15]. Семантика, категоризація і мовне вираження назв емоцій стали предметом аналізу І. О. Голубовської [6]

та Л. І. Ніколаєнко [11]. Загальні проблеми відображення емоцій у мові представлені в розвідці Н. П. Башкірової [3]. На жаль, нам не пощастило натрапити на будь-які наукові дослідження фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини в сучасній перській мові.

Як бачимо, вже чимало зроблено у вітчизняному мовознавстві в галузі вивчення лексики на позначення афективної сфери особистості. Однак, незважаючи на ці здобутки, низка теоретичних і методологічних проблем, вироблення схем і моделей опису фразеологізмів на позначення емоцій усе ще не розв'язані, а чималі масиви відповідних мовних одиниць досі не дістали наукового висвітлення. Дослідники аналізують, як правило, лише домінують синонімічного ряду або дієслівно-іменні конструкції, до яких входить аналізована лексична одиниця, залишаючи поза увагою структурно-семантичні особливості окремих слів і системні відношення між семантично співвідносними утвореннями. Якщо ж дослідники торкаються проблеми системної організації лексики на позначення емоцій та почуттів людини, то об'єктом їх праць у більшості випадків є слова однієї частини мови, як правило, іменники або дієслова.

Отже, **актуальність** нашої розвідки визначається, по-перше, тим, що обрана нами тема відповідає провідним тенденціям сучасної світової лінгвістики, її прагненню до розгляду мови з антропоцентричних та когнітивних позицій і в контексті культури, конкретним виявом чого є встановлення, опис й аналіз мовних образів різних фрагментів дійсності, і по-друге, досі ще не існує жодного зіставного дослідження фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини із залученням матеріалу сучасних перської і української мов.

Методологічні передумови пропонованого в цій статті дослідження – етнопсихолінгвістичний підхід, який заснований на визнанні нерозривного зв'язку мови й психології, метод фразеологічного аналізу, метод опозитивного аналізу, що, як відомо, виник у фонології, а потім був успішно застосований у граматиці і лексикології, метод компонентного аналізу, метою якого є встановлення структури значення як певним чином організованої сукупності елементарних змістових одиниць, а крім того – зіставний метод, використований нами в дослідженні загалом.

Мета нашого дослідження полягає у виявленні семантичних особливостей фразеологічних одиниць, що позначають біполярні емоції людини, в сучасних перській і українській мовах.

Як стає зрозуміло зі вступної частини, **об'єкт** дослідження становлять фразеологічні одиниці сучасної перської і української мов, які позначають біполярні емоції людини. Предмет дослідження у пропонованій статті – семантичні особливості фразеологічних одиниць, що входять до складу мікрополів “Здивування” та “Сміх” сучасних перської і української мов.

У наших попередніх працях [12; 13] ми зазначали, що в сучасній лінгвістиці значна увага приділяється системному аналізу, розробленню й розвитку теорії семантичного поля, зокрема й на рівні фразеології. Лексичні одиниці й фразеосполучення, об'єднуючись, утворюють польові структури, в межах яких лексеми й фразеосполучення лексем вступають одне з одним у різні відношення, покриваючи у своїй сукупності окрему номінативну сферу. Вивчення фразеології за семантичними полями пов'язане з аналізом мовних одиниць як системи на внутрішньомовному рівні й у порівняльно-зіставному плані.

Зібраний для дослідження фактичний матеріал, обсяг якого на сьогодні становить приблизно 2500 емотивних фразеологічних одиниць сучасних перської і української мов, дозволяє нам представити фразеосемантичне поле (далі ФСП) “Емоції людини” як багатомірне утворення, що складається з декількох субполів, тобто полів обмеженого розміру в складі єдиного ФСП. Це такі субполя, як: 1. Нейтральні емоції; 2. Позитивні емоції; 3. Негативні емоції; 4. Біполярні емоції. У свою чергу, субполе “Нейтральні емоції” містить мікрополя (менші за розміром, ніж субполе, польові утворення) “Спокій” та “Байдужість”. Субполе “Позитивні емоції” включає до свого складу такі мікрополя:

“Радість”, “Захоплення”, “Задоволення”, “Закоханість”, “Щастя”, “Бажання”. До складу субполя “Негативні емоції” входять такі мікрополя, як: “Гнів”, “Горе/Смуток/Печаль”, “Сором”, “Страх”, “Тривога/Хвилювання”, “Відраза”, “Образ/Зневага”, “Жаль/Співчуття”, “Ненависть”, “Сумнів”, “Злість”, “Нетерпіння”, “Каяття”. Останнє з виокремлених нами субполів “Біполярні емоції” має у своєму складі мікрополя “Здивування” та “Сміх”. Власне дослідженню фразеологічних одиниць останньої групи емоцій і присвячена здійснювана розвідка.

Стани, які входять до складу субполя “Біполярні емоції”, характеризуються як двовалентні, тобто такі, що можуть виступати як позитивні і як негативні. Двовалентні емоційні стани відрізняються від амбівалентних тим, що амбівалентність полягає в одночасному вияві двох станів, наприклад: кохати і ненавидіти, плакати і сміятися. Двовалентність емоційного стану полягає в тому, що один і той самий стан може виявлятися по-різному: як позитивний, і як негативний залежно від емоційної ситуації.

Мікрополе “Здивування”. Здивування – це емоційний стан, переживаючи який людина стикається з незвичним, дивним або незрозумілим явищем чи подією. Психологи зараховують такий стан до нейтральних емоцій □ таких, як спокій, зацікавленість, байдужість [10, с. 24]. Проте однією з ознак узагальненого семантичного прототипу здивування прийнято вважати схильність людини до позитивної оцінки цього стану при його загальному нейтральному характері [7, с. 6]. Оскільки здивування – це стан, який спричинений дивністю, незвичністю, незрозумілістю, раптовістю ситуації, то він може набувати таких супутніх характеристик, як сумнів й обурення. У такому разі емоційний стан отримує негативний оцінний компонент і тяжіє до негативної емоції.

Здивування супроводжується різними почуттями й переживаннями. У цьому стані людина може відчувати як позитивні емоції (радість, захоплення), так і негативні (страх, гнів). Таким чином, володіючи додатковим емоційним навантаженням, що виявляється ситуативно, здивування може бути приємним або неприємним, тобто позитивним або негативним, що й становить особливість такого емоційного стану. І. Кант визначав емоційний стан здивування як почуття збентеження при зустрічі з чимось несподіваним. При цьому в розвитку емоції здивування він виокремлював дві стадії: спочатку воно затримує розвиток думки і тому може бути неприємним, а потім сприяє припливу думок і несподіваних уявлень і тому стає приємним [8, с. 212].

Мікрополе “Здивування” – складник ФСП “Емоції людини”. Для цього мікрополя і в перській, і в українській мовах характерна така структурна особливість, як дифузність ядра. Корпус фразеологічних одиниць, дібраних для нашого інтегрального дослідження, свідчить про те, що власне дієслова “дивувати”, “дивуватися” в обох мовах трапляються в їх складі дуже рідко. Більша частина корпусу фразеологічних одиниць має семантичну ознаку “бути дуже дивованим”, що свідчить про те, що фразеологічний склад як перської, так і української мов віддзеркалює стан здивування певної інтенсивності, напр., перс.: **هاج و واج و ماندن** – *застигнути від здивування, завмерти від здивування*, **میخکوب کردن کسی را** – *надзвичайно дивувати кого-небудь* (букв. прибити когось цвяхами до місця), **شاخ در آوردن** – *дуже дивуватися чим-небудь* словам; укр.: *дивується, як теля на нові двері*. Ця ознака постає як інтегральна для досліджуваного мікрополя.

Ядро разом із центральною частиною мікрополя “Здивування” становлять такі фразеологічні одиниці, як, наприклад, перс.: **انگشت به دندان گزیدن؛ انگشت خاییدن** – *дивуватися, вражатися чим-небудь*; укр.: *диву даватися*.

У периферійній зоні досліджуваного мікрополя ми виокремлюємо декілька опозицій:

1. Опозицію становлять стійкі образні порівняння, які виражають вищу, ніж ядерні фразеологічні одиниці, інтенсивність стану, напр., перс.: **سر (پر) جای خود خشک شدن** – *застигнути на місці, заціпеніти* (від здивування, несподіванки; букв. присохнути до місця),

آب در (به) دهانش خشک شد – він остовпів від здивування (букв. в нього пересохло в роті); укр.: як (мов, ніби) громом вражений, як (мов, ніби) обухом бити/вдарити по голові, як (мов, ніби) теля на нові ворота дивитися (витріщатися). Необхідно зазначити, що в українській мові кількість стійких образних порівнянь набагато більша, ніж в перській мові.

2. Опозицію складають фразеологічні одиниці з диференційною семою “бути неприємно враженим”, напр., перс.: **بیخ کردن** – *стороніти, застигнути від здивування, остовпіти* (букв. замерзнути); укр.: *отуди к лихий години!* (позначає здивування з розпачем, обуренням, невдоволенням). Такі вирази в перській і українській мовах містять негативний семантичний елемент, який репрезентується лексемою **بیخ** (букв. лід) в перській мові, та *лихий* – в українській, що сигналізує про те, що суб’єкт переживає негативний емоційний стан.

3. Для фразеологічних одиниць, що входять до цієї опозиції, характерна диференційна сема “відчувати негативні або позитивні емоції у стані здивування”. Це такі фразеосполучення, як, напр., перс.: **در آش رشته گوشت دیدن** – *дуже здивуватися чому-небудь* (букв. побачити м’ясо в аш-реште; аш-реште – традиційне іранське блюдо, суп з бобовими і локшиною); укр.: *аж за голову взятися, робити/зробити великі очі, хто б подумав*. Особливість таких фразеологічних одиниць полягає в тому, що вони можуть виражати позитивне або негативне здивування, залежно від ситуації, в якій перебуває суб’єкт емоційного стану. Тому диференційні семи “відчувати неприємне здивування” і “відчувати приємне здивування” постають як оказіональні й контекстуальні. У нашій роботі ми не виокремили одиниці з диференційною ознакою “відчувати лише позитивні емоції у стані здивування”, оскільки не було виявлено фактичного матеріалу з такою семантичною особливістю.

4. У досліджуваному мікрополі цю опозицію становлять стилістично знижені фразеологічні одиниці. Крім функціонально диференційної семи, вони мають сему “відчувати найвищий ступінь здивування”, напр., перс.: **از تعجب شاخ در آوردن** – *бути дуже сильно здивованим, приголомшеним, враженим* (букв. від здивування одягти на себе роги); укр.: *дідько б тебе (його, її) взяв/брав!, чорт (чорти) його батька знає (зна)!, витріщити (вивалити, вирячтити) баньки*. Кількість стилістично знижених фразеологічних одиниць більша в українській мові, ніж у перській.

5. Ця опозиція представлена фразеологічними одиницями з диференційною семантичною ознакою “викликати стан здивування”, напр., перс. м.: **ناخن به دندان گرفتن (ماندن)** – *дуже дивувати, вражати чимось* (букв. брати ніготь до роту); укр.: *Ніби довбнею вдарити когось по голові, не від світу цього* (той, хто має надзвичайні властивості і своєю поведінкою і вчинками викликає здивування). Варто зазначити, що і в перській, і в українській мовах в плані вираження багато фразеологізмів цієї опозиції мають компоненти-соматизми. Це, головню, пояснюється тим, що стан здивування найчастіше викликає зміни в опорно-рухальному апараті людини.

Мікрополе “Сміх”. Звичайно сміх – це вияв щастя та радості. В основі сміху як психологічного явища лежить тілесна й душевна реакція людини на певні фактори [16, с. 108]. За своєю природою сміх унікальний, він притаманний лише людині.

З точки зору психології сміх постає як багатозначне явище при домінуючій позиції його позитивної цінності. Відомо, що сміх може бути як веселим, так і сумним, добрим і злим, саркастичним, ворожим, нервовим тощо.

У ФСП “Емоції людини” ми виокремлюємо самостійне мікрополе “Сміх”, у якому ця емоція, разом зі здивуванням, розглядається як така, що має і позитивну, і негативну спрямованість. Визначення ідеограми поля, його ядерної одиниці виявляється складним завданням, оскільки у великому корпусі фразеологічних одиниць і перської, і української мов архетипного семантичного примітиву “сміятися” немає (у перській мові було знайдено

лише одну фразеологічну одиницю, значення якої в перекладі на українську мову передається лексемою “хихотіти”). Будь-яке фразеосемантичне утворення, що виражає сміх, володіє семою інтенсивності стану різного ступеню. Дифузність ядра становить одну з особливостей мікрополя “Сміх”. Як ідеограму ми виокремлюємо фразеологічні одиниці^ перс.: *بر سر و ریش کسی خندیدن* – *сміятися комусь в очі, насміхатися над кимось, висміювати когось* (букв. сміятися над чиєюсь головою і бородою) і укр.: *аж сміх бере, сміх застряг у горлі*, що мають інтегральну семантичну ознаку.

Опозиційні зв'язки конститuentів мікрополя вибудовуються за двома векторами – позитивним і негативним. Наявність двох векторів інтенсивності становить ще одну особливість мікрополя “Сміх”. На позитивній осі перебувають фразеологічні одиниці з диференційною семою посилення стану. Це, головню, дієслівні вирази, напр., перс.: *زیر خنده* – *вибухнути голосним сміхом, розсміятися*, *از خنده روده بر شدن* – *луснути від сміху* (букв. порвати кишки від сміху); укр.: *вмирати (помирати) від сміху, аж лягати покотом від сміху (зі сміху, реготу) лускати/луснути зі сміху, рвати/порвати кишки від сміху*.

У мікрополі “Сміх” також можна натрапити на фразеологічні образні порівняння, кількість яких набагато більша в українській мові, ніж у перській, де нам пощастило натрапити лише на одну таку фразеологічну одиницю, напр., перс.: *مرغ پخته خنده اش می گیرد* – *дуже смішно, але й смішно!* (букв. навіть варену курку розбирає сміх); укр.: *мало (ледь, ледве) не лопнути (не покотитися, не падати) зі сміху, сушити зуби, до чаду реготати, сміятися*.

В українській мові в таку опозицію входять нечисленні субстантивні фразеологізми, що виражають емоційний стан, напр., *сміх крізь сльози*. Їх кількісний склад у досліджуваному нами мікрополі невеликий. У перській мові ми не натрапили на подібні фразеологічні одиниці. Це явище пояснюється тим, що субстантивні фразеологізми, що мають іменник як домінуючий компонент, виконують насамперед номінативну функцію. Як з'ясувалося в ході дослідження, такі фразеосполучення дуже рідко позначають стан.

На протилежній осі в опозиції до ядра мікрополя “Сміх” перебувають фразеологічні одиниці з диференційною семою послаблення емоційного стану: від сміху до посмішки або посміху. А посмішка і посміх – це, як відомо, лише початок сміху, наприклад, перс.: *نخودی* – *насміхатися, хихотіти*, *حرف پیشکی مایه شیشکی است* – *те, що говорить до того, як справу буде зроблено, викликає посмішку* (репліка на чий-небудь слова про свої майбутні успіхи); укр.: *смішки (підсмішки, хахи) строїти, аж до вух усміхатися*.

Периферійну зону досліджуваного мікрополя ми розподіляємо на ближню і дальню. У ближній периферійній зоні досліджуваного мікрополя ми натрапляємо на фразеологізми перської і української мов, які виступають як національно марковані одиниці, напр., перс.: *شاخ غول را شکسته، کمر غول را خم کرده، کمر غول را شکسته* – *зломив роги демону! зігнув демона навпіл!* (насмішка на адресу того, хто претендує на значущість виконаної ним справи (*غول* – особливо злісний і ворожий людям демон пустелі, звичайно жіночої статі, який збиває людей зі шляху, нападає на подорожніх і поїдає їх)), *دزدبه دزد می زند خدا خنده* – *Приказка: Злодій б'є злодія, і Богу хочеться сміятися*; укр.: *Приказки: ото сміх – богатир свиню переміг, жартуй глечичок поки не луснув*.

Для дальньої периферійної зони цього мікрополя характерні фразеологічні одиниці з диференційною семантичною ознакою “викликати сміх у когось”, “смішити когось”, напр., перс. м: *معركة راه انداختن* – *смішити, забавляти усіх присутніх* (букв. давати вуличну виставу); укр. *смішити людей (горобців)*.

Як уже було зазначено вище, емоція “Сміх” має полярну спрямованість. Відомо, що розподіл емоційних станів на позитивні і негативні пов'язаний із задоволенням або незадоволенням потреб людини. Тому вони класифікуються не за моральною ознакою, а

відповідно до уявлень “приємне/неприємне” [4, с. 19]. Властивість сміху виступати як позитивний або негативний емоційний стан зумовлена власне природою людини, можливістю сміятися навіть у невідповідній, неслухній ситуації. У такому випадку говорять про змушений сміх, сміх крізь сльози, коли такий емоційний стан набуває негативної модальності.

Наприкінці хотілося б відзначити, що в корпусі фразеологічних одиниць на позначення сміху в перській мові ми натрапили на декілька цікавих прикладів прислів'їв, значення яких свідчить про те, що сміх і сльози завжди йдуть поруч або сміх передує сльозам, напр., **اندر از پس هر خنده دو صد گریه مهیاست** – присл. Після сміху життя готує багато сліз, **هر خنده گریه ای هم دارد** – присл. За сміхом завжди йдуть сльози.

Загалом субполе “Біполярні емоції” характеризується як біцентричне утворення, оскільки його центр складають ядра двох мікрополів: “Здивування” та “Сміх”.

Типова особливість периферійних зон мікрополів “Здивування” і “Сміх” у складі фразеосемантичного поля “Емоції людини” – це розмитість меж і перетинання окремих зон. Це пояснюється тим, що на периферії перебувають фразеологічні одиниці, які виражають найвищий ступінь вияву стану. Характерна особливість обох мікрополів – це те, що до їх складу входять одиниці з диференційною семантичною ознакою “викликати той або інший стан”. Така специфічна риса конститuentів сприяє семантичній номінації суб'єкта емоційного стану, який в ідеографічному дослідженні представлений, як правило, опосередковано, контекстуально, і перебуває поза семантичними межами фразеологізму.

У мікрополі “Здивування” було виокремлено п'ять опозицій взаємозалежних конститuentів. Запропоновані опозиції визначають принципи побудови мікрополя, закінченість його структури, ієрархію компонентів усередині поля.

Проведене дослідження свідчить, що мікрополе “Сміх” у складі фразеосемантичного поля “Емоції людини” – багатоступеневе утворення з розмитим ядром і біполярною залежністю конститuentів.

Перспектива подальшого дослідження цієї проблематики передбачає семантичний аналіз фразеологічних одиниць на позначення негативних емоцій людини в сучасних перській і українській мовах.

Література

1. Антипенко Л. А. Опыт концептуального анализа имен негативных эмоций в русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Л. А. Антипенко. – Харьков, 1995. – 19 с.
2. Артюх Е. И. Семантика отсубстантивных прилагательных с семой “эмоционально-психическое состояние” в диахронии: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Е. И. Артюх. – Харьков, 1994. – 22 с.
3. Башкірова Н. П. Проблеми відображення емоцій у мові / Н. П. Башкірова // Записки з загальної лінгвістики: Зб. наук. пр. / [відп. ред. М. І. Зубов]. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2005. – Вип. 6. – С. 13-19.
4. Волкова Н. Н. Русская эмотивная фразеология в языке и тексте: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Наталья Николаевна Волкова. – Воронеж, 2005. □ 19 с.
5. Гамзюк М. В. Емотивний компонент значення у процесі створення фразеологічних одиниць (на матеріалі німецької мови): Монографія / Микола Васильович Гамзюк. – К.: Видавничий центр КДЛУ, 2000. – 256 с.
6. Голубовская И. А. Этно-психологический компонент семантики слова и подходы к его исследованию / И. А. Голубовская // Мова і культура. – К.: Издательский Дом Д. Бураго, 2001. – Вып. 3, т. 3. – С. 32-37.
7. Дорофеева Н. В. Удивление как эмоциональный концепт (на материале русского и английского языков): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 / Наталья Владимировна Дорофеева. – Вологоград, 2002. – 19 с.

8. Ильин, Е. П. Эмоции и чувства. 2-е изд. / Евгений Павлович Ильин – СПб. : Питер, 2007. – 783 с.
9. Курикалова Н. М. Фразеологическая номинация явлений внутренней жизни человека (на материале современного английского языка): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Н. М. Курикалова. – К., 1985. – 24 с.
10. Лук А. Н. Эмоции и личность / Александр Наумович Лук. – М.: Знание, 1982. – 176 с.
11. Ніколаєнко Л. І. Категоризація і мовне вираження емоцій співчуття та злорадства (на матеріалі української, російської і польської мов) / Л.І. Ніколаєнко // Мовознавство. – 2005. – № 1. – С. 45-57.
12. Охріменко М. А. Внутрішня форма фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини в сучасних перській і українській мовах / М. А. Охріменко // Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ Серія Філологія, Педагогіка, Психологія. – Випуск 20. – К.: Видавничий центр КНЛУ, 2010. – 140 с. – С. 49-56.
11. Охріменко М. А. Методологічні засади психолінгвістичного вивчення фразеологічних одиниць на позначення емоцій людини (на прикладі перської і української мов) / М. А. Охріменко // Наукові записки Кіровоград. держ. пед. ун-ту. – Вип. 89 (3). Серія: Філологічні науки (мовознавство): У 5 ч. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – С. 145-150.
12. Покровская Э. Н. Фразеологические единицы со значением психического состояния человека в русском языке (в сопоставлении с украинским): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Э. Н. Покровская. – К., 1977. – 21 с.
13. Селігей П. О. Внутрішня форма назв емоцій в українській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Пилип Олександрович. – К., 2001. – 231 с
14. Синельникова И. И. Фразеосемантическое поле “Эмоциональные состояния человека” (на материале французского языка): дис. ...канд. филол. наук: 10.02.05 / Ирина Ивановна Синельникова. – Белгород, 2008. – 228 с.
15. Филимонова О. Е. Язык эмоций в английском тексте / Ольга Евгеньевна Филимонова. – Ростов: Изд-во РГПУ, 2001. – 259 с.
16. Чабаненко В. А. Теоретичні засади дослідження експресивних засобів української мови / В. А. Чабаненко // Мовознавство. – 1984. – №2. – С. 11-18.
17. Шахова Л. И. Структурно-функциональная характеристика лексико-семантической группы существительных “чувства, переживания” в русском языке: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.01 / Л. И. Шахова. – К., 1980. – 24 с.
18. Шаховский В. И. О лингвистике эмоций / В.И. Шаховский // Сб. науч. тр. – Волгоград: Волгоградск. гос. пед. ин-т. – 1995. – С. 3-15.